

Du Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Stanislovo Augusto Poniatovskio laišakai Kristupui Olendskiui

Dr. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė

Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, Katedros a. 4, LT-01143 Vilnius, Lietuva
Lietuvos istorijos institutas, Tiltu g. 17, LT-01101 Vilnius, Lietuva

El. p. r.smigelskyte@valdovurumai.lt
<https://orcid.org/0000-0002-3361-4151>

Anotacija. Abiejų Tautų Respublikos Ketverių metų (1788–1792) seimo priimtos valstybės valdymo reformos ir jas vainikavusi 1791 m. gegužės 3 d. konstitucija buvo vienas reikšmingiausių jungtinės Lenkijos ir Lietuvos valstybės politinių įvykių XVIII amžiuje. Plati Ketverių metų seimo istoriografija aprėpia ne tik reformų genezę, priimtų pertvarkymų turinį, bet ir jų recepciją įvairiose Abiejų Tautų Respublikos vaivadijose ir pavietuose. Žinoma, kad bajorijos pritarimas esminėms valdymo pertvarkoms buvo išreikštas 1792 m. vasario mėnesį vykusiuose seimeliuose, kurie į istoriją įėjo kaip referendumas dėl Gegužės 3-iosios konstitucijos. Tačiau iki šiol nėra pakankamai ištirta reformų ir Gegužės 3-iosios konstitucijos šalininkų grupuotės personalinė sudėtis bei jų veikla atskirose Abiejų Tautų Respublikos vaivadijose ir pavietuose. Taip pat mažai žinių turima apie valdovo šambelionų vykdytas specialias užduotis reformų ir Konstitucijos įtvirtinimo laikotarpiu. Straipsnyje pristatomi nauji archyviniai šaltiniai atskleidžia Žemaitijos bajoro, valdovo šambeliono Kristupo Olendskio (Krzysztof Olędski, Olędzki) ryšius su Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Stanislovo Augusto Poniatovskio grupuote XVIII a. paskutinį dešimtmetį ir liudija apie jo veiklą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje bei Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystėje 1791 m. Valdovo šalininkų grupuotės Lietuvoje sudėtis papildoma nauja personalija.

Esminiai žodžiai: *Abiejų Tautų Respublika, Ketverių metų (1788–1792) seimas, 1791 m. gegužės 3 d. konstitucija, Stanislovas Augustas Poniatovskis, Žemaitijos bajorija.*

Abstract. The reforms of state government adopted by the Four-Year Sejm (1788–1792) and the Constitution of May 3, 1791, that crowned these reforms were one of the most significant political events of the united Polish-Lithuanian State in the eighteenth century. The rich historiography of the Four-Year Sejm covers not only the genesis of the reforms, and the content of the adopted transformations, but also their reception in the voivodeships and districts (powiats) of the Polish-Lithuanian Commonwealth. The nobility's approval for the fundamental government reforms was expressed in the district's assemblies (sejmiki) held in February 1792, which went down in history as a referendum on the Constitution of May 3. However, to date, the personal composition of the reform and the group of supporters of the 3 May Constitution and their activities in the different voivodeships and districts of the Commonwealth have not been sufficiently studied. Also, little is known about the special tasks performed by the king's chamberlains during the consolidation of the reforms and Constitution. The new archival sources presented in the article reveal the connections of the Samogitian nobleman Christopher Olendski (Krzysztof Olendski, Ołędzki) with the faction of the King of Poland and the Grand Duke of Lithuania Stanisław Augustus Poniatowski in the last decade of the XVIII century and testify to his agitation activities in the Grand Duchy of Lithuania and Courland in 1791. The composition of the ruler's group participants in Lithuania is supplemented with a new personality.

Keywords: *Polish-Lithuanian Commonwealth, Four Year Sejm (1788–1792), 3 May Constitution, 1791, Stanislaw August Poniatowski, Samogitian nobles.*

Abiejų Tautų Respublikos Ketverių metų (1788–1792) seimo priimtos valstybės valdymo reformos ir jas vainikavusi 1791 m. gegužės 3 d. konstitucija buvo vienas reikšmingiausių XVIII a. jungtinės Lenkijos ir Lietuvos valstybės politinių įvykių, sulaukęs plataus amžininkų ir vėlesnių tyrinėtojų dėmesio. Gausi temos istoriografija aprėpia ne tik paskutinio Abiejų Tautų Respublikos valdovo Stanislovo Augusto Poniatovskio (1764–1795) inicijuotų reformų genezę, jo valdymo metu vykusiuose seimuose priimtų pertvarkymų turinį, bet ir šių pertvarkų recepciją įvairiose Abiejų Tautų Respublikos vaivadijose ir pavietuose. Istoriografijoje visuotinai pripažįstama, kad bajorijos pritarimas 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijai buvo išreikštas 1792 m. vasario mėnesį vykusiuose seimeliuose, kurie į istoriją įėjo kaip referendumas dėl Gegužės 3-iosios konstitucijos. Seimelių eiga, jų dalyvių pažiūros, politinių grupuočių kovos jau buvo aptartos išsamiose Władysława Smoleńskio¹, Adolfo Šapokos²,

¹ SMOLEŃSKI, Władysław. *Ostatni rok Sejmu Wielkiego*, Kraków: Nakładem Księgarni G. Gebethnera i Spółki; Warszawa: Gebethner i Wolf, 1897.

² ŠAPOKA, Adolfas. Raštai. T. 2: *Lietuva Reformų seimo metu. Iki 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos*. Parengė Robertas Jurgaitis ir Ramunė Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2008.

Wojciecho Szczygielskio³ monografijose bei kitų tyrėjų darbuose⁴. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės seimelių priimti dokumentai paskelbti fundamentalioje šaltinių publikacijoje⁵, o reformų įgyvendinimas įvairiuose Lietuvos pavietuose sulaukė lokalinės istorijos tyrinėtojų dėmesio⁶. Vis dėlto iki šiol mažai tyrėjų dėmesio sulaukė konkrečių asmenų, agitavusių už reformas viename ar kitame paviete, ar Konstitucijos priėmimo akivaizdoje vykdžiusių tam tikras tik jiems pavestas užduotis veikla.

Šio straipsnio tikslas – remiantis Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Stanislovo Augusto Poniatovskio laiškuose Žemaitijos bajorui, valdovo šambelionui (rūmininkui) Kristupui Olendskiui užfiksuota informacija papildyti turimus duomenis apie reformų šalininkų grupuotės sudėtį Žemaitijoje, jų agitacinę veiklą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje po 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos priėmimo bei valdovo šambelionams pavedamas konkrečias užduotis. Tyrimą papildė dviejų Stanislovo Augusto Poniatovskio laiškų K. Olendskiui publikacija su vertimu į lietuvių kalbą.

*

Paskutinio Abiejų Tautų Respublikos valdovo Stanislovo Augusto Poniatovskio (1764–1795) inicijuotos ir nuo pat 1764 m. pradėtos įgyvendinti valdymo modernizavimo reformos palietė visą valstybę. Esminių pokyčių įvyko ir Žemaitijos kunigaikštystėje, kuri iki XVIII a. vidurio turėjo tik vieną politinį-administracinį centrą – Raseinius. Iki 1764 m. buvo šaukiamas vienas bendras Žemaitijos bajorų seimelis, rinkęs po 2 atstovus į Seimą ir Lietuvos Vyriausiąjį Tribunolą. 1764 m. karūnaciniam seime priėmus įstatymą dėl Žemaitijos kunigaikštystės atstovavimo padidrinimo, buvo

³ SZCZYGIELSKI, Wojciech. *Referendum trzeciomajowe. Sejmiki lutowe 1792 roku*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1994.

⁴ RAILA, Eligijus. Lietuvos bajorų požiūris į Ketverių metų seimo reformas (pagal seimelių instrukcijas). *Lietuvos istorijos studijos*, 1996, t. 3, p. 28–35; ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. Už ar prieš: Ketverių metų seimo nutarimų įgyvendinimas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pavietuose 1789–1792 metais. *Istorija*, 2009, t. 74, Nr. 2, p. 13–22; STROYNOWSKI, Andrzej. Reprezentanci Wielkiego Księstwa Litewskiego w czasie uchwalania Konstytucji 3 maja. *Acta Universitatis Lodzensis, Folia Historica*, 1991, Nr. 41, p. 3–16 ir kt.

⁵ *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės seimelių instrukcijos (1788–1790)*. Parengė Robertas Jurgaitis, Adam Stankevič, Asta Verbickienė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Parlamentarizmo tyrimų centras 2015 (ser. *Fontes historiae parliamentorum Lituanicorum*, t. I).

⁶ KIAUPA, Zigmantas. Telšiai XVIII amžiaus pabaigoje. *Telšiai: straipsniai ir istorijos dokumentai*. Sudarė Vacys Vaivada. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994, p. 85–109; TRIMONIENĖ, Rita Regina. 1791 m. gegužės 3 d. Konstitucija ir jos atgarsiai Šiaulių reparticijoje (paviete). *Lietuvos bajoras*. Šiauliai: Lietuvos bajorų karališkoji sąjunga, 2021, Nr. 27, p. 47–51; ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. Kauno pavieto bajorija valstybės permainų laikotarpiu. *Praeities pėdsakais. Skiriama profesoriaus Zigmanto Kiaupos 65-mečiui*. Redakcinė komisija: E. Aleksandravičius, A. Dubonis, E. Meilus, R. Miknys, E. Rimša (pirmininkas). Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2007, p. 293–311; ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. Šiaulių reparticija XVIII a. pabaigoje. Šiaulių apskrities istorijos raida. Mokslinių straipsnių rinkinys. Sudarė J. Sireika. Šiauliai: Saulės delta, 2004, p. 10–24.

renkami 4 deputatai į Lietuvos Vyriausiąjį Tribunolą ir 3 pasiuntiniai į Abiejų Tautų Respublikos seimą. 1776 m. visoje valstybėje padvigubinus pasiuntinių į Seimą skaičių, Žemaitijos kunigaikštystė gavo teisę siųsti 6 pasiuntinius. Taip išaugo Žemaitijos bajorų atstovavimo Seime galimybės, sustiprėjo jų įtaka priimant sprendimus Tribunole. Ketverių metų (1788–1792) seimui priėmus naują administracinio suskirstymo įstatymą, Žemaitijos kunigaikštystė buvo padalinta į 3 administracinius vienetus – Raseinių, Šiaulių ir Telšių reparticijas, kurių kiekvienoje rinkosi atskiras seimelis.

Dalyvavimas seimelių darbe ir siekiai „prastumti“ savo grupuotės kandidatus į atstovaujamas valstybės institucijas buvo viena svarbiausių bajorijos gyvenimo dalių, o šiose politinio gyvenimo batalijose svarbų vaidmenį vaidino pirmasis pagal rangą Žemaitijos pareigūnas – generalinis Žemaitijos seniūnas. Stanislovo Augusto Poniatovskio valdymo laikotarpiu generalinio Žemaitijos seniūno pareigas užėmė Antanas Gelgaudas. Buvęs Lietuvos dvaro išdininko Antano Tyzenhauzo bendražygis⁷, Vilniaus vyskupo Ignoto Masalskio bičiulis, generalinis Žemaitijos seniūnas A. Gelgaudas kartu su savo uošviu, Žemaitijos kaštelioniu Stanislovu Antanu Tiškevičiumi Ketverių metų seimo išvakarėse laviravo tarp Stanislovo Augusto dvaro grupuotės ir Livonijos vyskupo Juozapo Kazimiero Kosakovskio telkiamų prorusiškos orientacijos bajorų. Savo įtaką Žemaitijos kunigaikštystėje siekė įtvirtinti ir kitos didikų bei bajorų giminės.

Istoriografijoje žinoma, kad ypač aktyvi politinių grupuočių kova Žemaitijoje vyko Ketverių metų seimo išvakarėse. 1788 m. rugpjūčio 20 d. Raseiniuose susirinkusiame seimelyje vien kandidatų atstovais į 6 pasiuntinių vietas buvo iškelta 16⁸. Tarp kandidatų buvo ne tik Lietuvos medžioklis Juozapas Zabiela, Lietuvos izdo raštininkas Stanislovas Gurskis, Žemaičių pakamaris Kajetonas Nagurskis, Dirvėnų tijųnas Teodoras Bilevičius, Livonijos vaiskio sūnus Juozapas Pliateris, garsus publicistas ir Apšvietos filosofo Jeano Jacques'o Rousseau veikalų vertėjas iš prancūzų į lenkų kalbą Mauricijus Pranciškus Karpis bei pilies teismo teisėjas Ignotas Pšeciševskis, bet ir jokių pareigų neužimantys ir neturintys titulinį pareigybių jaunuoliai – paties Žemaitijos generalinio seniūno sūnus Ignotas Gelgaudas ir Žemaitijos kašteliono sūnus Jurgis Tiškevičius⁹. Po tris dienas trukusio daugiau nei pusės tūkstančio į seimelį suvažiavusių bajorų balsavimo pasiuntiniais į seimą buvo išrinkti: Zabiela (gavęs 506 balsus), Gelgaudas (505 balsus), Gurskis (503 balsus), Pšeciševskis (503 balsus), Tiškevičius (496 balsus) ir Pliateris (486 balsus). Iš kitų kandidatų Bilevičius gavo 25, Nagurskis – 21, o Karpis – tik 13 balsų¹⁰. Neišrinkti kandidatai apkaltino seimelio

⁷ Plačiau žr.: KOŚCIAŁKOWSKI, Stanisław. *Antoni Tyzenhauz. Podskarbi nadworny litewski*. T. I, Londyn: Wydawnictwo Społeczności Akademickiej Uniwersytetu Stefana Batorego w Londynie, 1971, p. 119.

⁸ ŠAPOKA, Adolfas. Raštai. T. 2: *Lietuva Reformų seimo metu. Iki 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos*. Parengė Robertas Jurgaitis ir Ramunė Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Pedagoginio universiteto leidykla, 2008, p. 149.

⁹ Ten pat, p. 149–150.

¹⁰ Ten pat, p. 150.

pirmininką seniūną A. Gelgaudą balsavimo procedūrų pažeidimu. Žemaitijoje užvirė tikra politinė kova tarp A. Gelgaudo šalininkų ir jo priešininkų.

Žemaitijos seimelio dokumentų analizė rodo, kad jau 1788 m. persvarą pasiekė valdovo šalininkai: priimta instrukcija pasiuntiniams į seimą atspindėjo Stanislovo Augusto grupuotės keliamus tikslus: Žemaitijos bajorija pasisakė už kariuomenės didinimą, griežtesnę Lenkijos ir Lietuvos finansų valdymo sistemos kontrolę, teismų sistemos reformą, tačiau siekė, kad Žemaitijos kunigaikštystės privilegijos būtų išsaugotos, o padidinta kariuomenė „niekada negalėtų būti niekieno panaudota prieš [bajorijos] laisves ir jos teises ar bet kurio Respublikos piliečio priespaudai“¹¹.

Per dvejus Ketverių metų seimo veiklos metus valdovo Stanislovo Augusto šalininkų grupuotės pozicijos Žemaitijoje sustiprėjo, o generalinis seniūnas A. Gelgaudas sugebėjo rasti kompromisą ir susitaikyti su buvusiais oponentais. 1790 m. seimelyje pasiuntiniais į seimą buvo išrinkti ne tik M. P. Karpis, bet ir Nagurskių giminės atstovas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kavalerijos rotmistras Jonas Nagurskis¹². Trečiuoju Žemaitijos pasiuntiniu tapo taip pat Stanislovo Augusto grupuotės atstovas, Lietuvos arklidininko Stepono Olendskio sūnus, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tautinės kavalerijos rotmistras Stanislovas Olendskis, Ketverių metų seime aktyviai palaikęs valdymo reformas¹³.

Žinios apie Olendskių dalyvavimą politiniame Žemaitijos gyvenime XVIII a. paskutiniajame dešimtmetyje iki šiol gana skurdžios. Kiek plačiau aptarta tik pasiuntinio S. Olendskio veikla Seime¹⁴. Tačiau jo brolio, valdovo šambeliono Kristupo dalyvavimas politiniame valstybės gyvenime XVIII a. pabaigoje iki šiol nebuvo sulaukęs tyrėjų dėmesio. Istoriografijoje K. Olendskis paminėtas tik probėgšmais: Bronisławas Zaleskis, analizuodamas 1784–1792 m. laikotarpio Stanislovo Augusto korespondencijoje užfiksuotą disidentų – Abiejų Tautų Respublikos gyventojų ne katalikų, teisių klausimo sprendimą Ketverių metų seime, pacitavo valdovo archyve esamą šambeliono Olendskio laišką, kuriame pranešama, jog pastarasis gavo žinių apie planuojamą

¹¹ „Aby też siły wojskowe, z nas utworzone i utrzymywać się mające, nigdy nie mogły być przez nikogo przeciwnie obróconemi i użytemi na zgnębienie wolności i swobód naszych lub na opresyją którego obywatela Rzeczypospolitej“. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės seimelių instrukcijos (1788–1790)*. Parengė Robertas Jurgaitis, Adam Stankevič, Asta Verbickienė, atsakingasis redaktorius Robertas Jurgaitis (serija „Fontes historiae parlamentorum Lituanicorum“, t. I). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Parlamentarizmo istorijos tyrimų centras, 2015, p. 169–174.

¹² SZCZYGIELSKI, Wojciech. *Referendum trzeciomajowe. Sejmiki lutowe 1792 roku*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1994, p. 318–319; ZIELIŃSKA, Zofia. *O sukcesyi tronu w Polsce, 1787–1790*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1991, p. 217.

¹³ ZŁOMSKA M. Olędzki (Olendzki) Stanisław. *Polski Słownik Biograficzny*. Wrocław etc., t. 23, 1978, p. 796–797. Seimelio dokumento publikacija: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės seimelių instrukcijos (1788–1790)*. Parengė Robertas Jurgaitis, Adam Stankevič, Asta Verbickienė, atsakingasis redaktorius Robertas Jurgaitis (serija „Fontes historiae parlamentorum Lituanicorum“, t. I). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Parlamentarizmo istorijos tyrimų centras, 2015, p. 174.

¹⁴ ZŁOMSKA M. „Olędzki (Olendzki) Stanisław“. *Polski Słownik Biograficzny*. Wrocław etc., t. 23, 1978, p. 796–797.

Maskvos valdžios kerštą lenkų tautai pasinaudojant dizunitais (t. y. Brastos unijos priešininkais, stačiatikiams), o šias žinias jam perdavė prūsų ministras prie Kuršo kuni-gaikštystės luomų ponas Hütellis, prieš kurį laiką buvęs Prūsijos pasiuntinybės Sankt Peterburge sekretorius¹⁵. Tačiau nei konkrečios laiško datos, nei signatūros autorius nepateikė.

Władysławas Smoleńskis, aptardamas paskutinį Ketverių metų seimo veiklos laikotarpį, atkreipė dėmesį į 1791 m. liepos 7 d. šambeliono Olendskio laišką valdovui, informuojantį apie patriotines bajorijos nuotaikas Žemaitijoje bei apie Upytės ir Vilkmergės (dabar – Ukmergė) pavietų bajorų pasiryžimą palaikyti naująją Konstituciją¹⁶. Tą pačią informaciją vėliau pakartojo A. Šapoka¹⁷ ir W. Szczygielskis¹⁸.

Naujų užuominų apie Žemaitijos bajoro, valdovo šambeliono K. Olendskio veiklą XVIII a. 9–10-ajame dešimtmėčiais suteikė XX a. pabaigoje suintensyvėję Abiejų Tautų Respublikos lokalinės savivaldos tyrimai. K. Olendskio vardas iškilo tarp jaunosios kartos žemvaldžių, tapusių naujų valstybės lokalinės savivaldos institucijų – pavietų ir žemių civilinių karinių tvarkos komisijų, įsteigtų įgyvendinant Ketverių metų seimo priimtas reformas, – narių. Šios problematikos tyrinėtojas Jerzy Gordziejewas pastebėjo, kad „darbui šiose komisijose buvo angažuojami valdovo šambelionai. Pavyzdžiui, Ašmenos civilinės karinės komisijos nariu 1790 m. buvo šambelionas Ignotas Varinskis. 1791 m. rugpjūčio 8 d. datuojamoje žinutėje minimas Žemaitijos komisaras Kristupas Olendskis. Į penktąją, birželį–liepą sudarytą Slucko-Užupio pavieto komisijos sudėtį 1792 m. buvo įtraukti karaliaus šambelionai Petras Šrovskis ir Vincentas Rajeckis, o į šeštąją, liepos–rugsėjo mėnesiais suformuotą komisijos sudėtį įėjo karaliaus šambelionas Mykolas Oračevskis“¹⁹.

Akivaizdu, kad formuojant naujas savivaldos institucijas vaivadijose ir pavietuose buvo ieškoma aktyvių, veiklių ir naujovėms imlių bajorų, kurie būtų pajėgūs įgyvendinti komisijų nariams keliamas užduotis. Atsižvelgiant į tai, kad savivaldos tarnautojo pareigoms užimti reikėjo turėti žemės nuosavybės tame administraciniame vienetė, tokiai misijai, be abejonės, tiko valdovo dvare vienas ar kitas pareigas eję valdovo šalininkų iš atokesnių Abiejų Tautų Respublikos kampelių sūnūs. Nors Stanislovo Augusto dvare, lyginant su kitų to meto Europos monarchų dvarais, dvariškių grupė

¹⁵ *Korespondencya krajowa Stanisława Augusta z lat 1784 do 1792*. Poznań: nakładem Księgarni Jana Konstantego Żupańskiego; dr. J. I. Kraszewskiego, 1872, p. 215.

¹⁶ SMOLEŃSKI, Władysław. *Ostatni rok Sejmu Wielkiego*. Kraków: Nakładem Księgarni G. Gebethnera i Spółki; Warszawa: Gebethner i Wolf, 1897, p. 13.

¹⁷ ŠAPOKA, Adolfas. Raštai. T. 2: *Lietuva Reformų seimo metu. Iki 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos*. Parengė Robertas Jurgaitis ir Ramunė Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Pedagoginio universiteto leidykla, 2008, p. 428.

¹⁸ SZCZYGIELSKI, Wojciech. *Referendum trzeciomajowe. Sejmiki lutowe 1792 roku*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1994, p. 318.

¹⁹ GORDZIEJEW, Jerzy. *Komisje Porządkowe Cywilno-Wojskowe w Wielkim Księstwie Litewskim w okresie Sejmu Czteroletniego (1789–1792)*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2010, p. 41.

nebuvo gausi²⁰, šambelionų skaičius Stanislovo Augusto valdymo laikotarpiu buvo vienas didžiausių. Antonio Magiero sudarytame 1765–1794 m. Stanislovo Augusto šambelionų sąrašė vien 1765 m. buvo užfiksuotos 743 pavardės²¹. Šambeliono pareigybė, kurią simbolizavo šambeliono raktas, buvo tik titulinė, o ją užimančio asmens funkcija buvo asistuoti valdovui ir palydėti svečius į karaliaus kambarius. Vis dėlto, būdami arti karaliaus, šambelionai neretai būdavo pasitelkiami konkrečioms užduotims atlikti. Tikėtina, kad, įgyvendinant valstybės valdymo reformas visoje šalyje, ne be monarcho žinios darbui naujo tipo valstybės institucijose buvo skatinami būtent šambelionai.

Įsitraukimas į konkrečios savivaldos institucijos veiklą ne tik suteikė galimybę įgyti realią, nors ir kolegialią valdžią paviete, bet ir atvėrė tolesnes karjeros galimybes. Pagal naujus reikalavimus, dalyvauti valstybės valdyme, t. y. tapti seimo pasiuntiniais ar Tribunolo deputatais, galėjo tik asmenys, turintys „valstybinio darbo patirties“. Todėl numanu, kad civilinių karinių komisarų funkcijos atliepė tiek valdovo, siekusio turėti pavietuose sau ištikimų tarnautojų, tiek ir konkretaus asmens, gavusio startines pozicijas tolesnei karjerai, tiek jo giminės interesus. Tarp tokių giminių, siekusių įsitvirtinti konkrečiame paviete, matome ir Žemaitijoje šaknis įleidžiančius Valkavisko pavieto bajorus Olendiskus. Stanislovo ir Kristupo Olendskių tėvas, Stanislovo Augusto grupuotės narys Steponas Olendskis, žemės nuosavybės Žemaitijos kunigaikštystėje įsigijo per vedybas su Lietuvos rūmų vėliavininko Kazimiero Kristupo Pakošo dukterimi Pranciška. Nuotaka kaip kraitį atsinešė Raudonės dvarą Žemaitijoje²². Olendskių valdas etninėje Lietuvoje vėliau papildė iš valdovo gauta teisė valdyti Metelių seniūniją ir Simno vaitystę Trakų vaivadijoje. Nenuostabu, kad du iš trijų Olendskių sūnų (vyriausias sūnus Jonušas kilo karinės karjeros laiptais ir tapo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tautinės kavalerijos rotmistru, vėliau – Abiejų Tautų Respublikos karo departamento raštininku) siekė karjeros būtent Žemaitijoje: Kristupas tapo Žemaitijos kunigaikštystės Raseinių repartacijos civilinės karinės tvarkos komisijos nariu, o Stanislovas – Žemaitijos pasiuntiniu seime.

Nors konkrečiomis žiniomis apie rinkimus į Žemaitijos kunigaikštystės Raseinių repartacijos civilinės karinės tvarkos komisijos narius šiuo metu nedisponuojame,

²⁰ GUTKOWSKI, Jerzy. O dworze Stanisława Augusta. Studia i materiały. T. 2: *Stanisław August i jego Rzeczpospolita. Dramat państwa, odrodzenie narodu*. Red. Angela Sołtys, Zofia Zielińska. Warszawa: Arx Regia; Wydawnictwo Zamku Królewskiego w Warszawie, 2015, p. 364.

²¹ Cituojama pagal: BRODZKA-BESTRY, Maria. Stanisławowski klucz szambelański. Pamiątka rodzinna Hrebnickich herbu Ostoja. *Kronika zamkowa*, 2011, t. 1–2, p. 75–90. Autorės naudojamas šaltinis: MAGIER, Antoni. *Estetyka Miasta Stolecznego Warszawy*. Wrocław 1963, aneks 2: Lista imienna szambelanów króla JMci Stanisława Augusta od r. 1764 do 1794, nominowanych w aktach Metryki Koronnej, Sigillata zwanych, zapisanych, s. 434, 1765 r., nr 54, księga 30, karta 74; spis sporządził A. Magier 28 czerwca 1831 r.

²² SPRINDYS, Simonas; IVINSKIS, Kiprijonas. Raudonės pilis. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2020 metais*, t. VI, p. 258–261.

žinome, kad ši institucija į pirmąjį savo posėdį susirinko jau 1789 m. gruodžio 5 d.²³ Tikėtina, kad posėdyje dalyvavo ir K. Olendskis, kuris 1790 m. aktyviai įsitraukė į viešąjį kunigaikštystės gyvenimą, o tų pačių metų lapkričio 18 d. savo parašu patvirtino seimelio instrukciją išrinktiems į Seimą pasiuntiniams²⁴.

Žemiau publikuojami du Lenkijos ir Lietuvos valdovo Stanislovo Augusto laišakai K. Olendskiui, saugomi Lietuvos valstybės istorijos archyve, kultūros istoriko, bibliotekininko Mykolo Brenšteino (1874–1938) asmeninės kolekcijos fonde, papildo žinias apie K. Olendskiui patikėtas užduotis, už kurių sėkmingą įgyvendinimą ir tarnavimą Abiejų Tautų Respublikai 1791 m. šambelionas ir civilinis karinis komisaras Olendskis buvo apdovanotas Šv. Stanislovo ordinu. Laiškai atskleidžia, kad viena iš užduočių buvo informacijos Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystėje rinkimas iš ten reziduojančių užsienio pasiuntinių ir jos perdavimas Varšuvai, apie ką byloja 1791 m. liepos 22 d. rašytas karaliaus laiškas.

Glausta laiško žinutė, dėkojanti už 1791 m. liepos 7 d. K. Olendskio atsiųstą „ataskaitą apie Jo pokalbius su Jo malonybe dauggaliu ponu Hütteliu“, tik patvirtina šambelionui patikėtos misijos svarbą. Sugretinę šį valdovo įvertinimą su B. Zaleskio, o vėliau ir W. Smoleńskio perteiktu paties K. Olendskio liepos 7 d. valdovui rašyto laiško turiniu²⁵, galime teigti, kad 1791 m. gegužę–birželį (galbūt ir anksčiau) K. Olendskis lankėsi Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystėje, kur buvo susitikęs su Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo II reikalų patikėtiniumi Karlu Ludwigu von Hiuteliu (Hütell).

Paskelbus Gegužės 3-iosios konstituciją, valdovui ir jo šalininkams buvo svarbu užsitikrinti užsienio valstybių paramą ir numatyti priešiškų valstybių žingsnius. Nepaisant to, kad Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystė formaliai buvo Abiejų Tautų Respublikos lenas, joje dominavo Rusijos įtaka. Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštis Petras Bironas bandė išlaikyti neutralumą, laviruoti tarp Abiejų Tautų Respublikos ir Rusijos, megzti glaudesnius ryšius su Prūsija, tačiau faktiškai visą laiką liko priklausomas nuo Rusijos imperatorės Jekaterinos II. Abiejų Tautų Respublikos valdovui Stanislovui Augustui ir Seimui buvo svarbu susilpninti šiuos saitus, suteikiant Kuršo ir Žiemgalos kunigaikščiui suverenaus valdovo statusą. Po Gegužės 3-iosios konstitucijos priėmimo Ketverių metų seime buvo rengiamas specialus įstatymų paketas dėl Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystės. Vyko glaudus bendradarbiavimas su Kuršo

²³ GORDZIEJEW, Jerzy. *Komisje Porządkowe Cywilno-Wojskowe w Wielkim Księstwie Litewskim w okresie Sejmu Czteroletniego (1789–1792)*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2010, p. 30.

²⁴ *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės seimelių instrukcijos (1788–1790)*. Parengė Robertas Jurgaitis, Adam Stankevič, Asta Verbickienė, atsakingasis redaktorius Robertas Jurgaitis (serija „Fontes historiae parlamentorum Lituanicorum“, t. I). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Parlamentarizmo istorijos tyrimų centras, 2015, p. 174.

²⁵ K. Olendskio laiškas Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Stanislovui Augustui, rašytas Raseiniuose 1791 m. liepos 7 d., saugomas Kunigaikščių Čartoriskių bibliotekoje Krokuvoje, Stanislovo Augusto korespondencijos rinkinyje, žr.: *Biblioteka Muzeum Narodowego im. Czartoryskich w Krakowie*, Nr. 735, p. 66–67. Istoriografijoje pateikiamose ištraukose nėra Stanislovo Augusto minimos susitikimo su K. L. Hiuteliu ataskaitos.

bajorija ir miestų atstovais, o šioje veikloje aktyviai dalyvavo abu broliai Olendskiai: 1791 m. birželio 16 d. Seimas pritarė Stanislovo Olendskio projektui dėl Kuršo ir Žiemgalos miestų reikalavimų ir Seimo Kuršo reikalų deputacija buvo įgaliota „priimti visus skundus dėl Kuršo ir Žiemgalos miestams padarytos skriaudos“²⁶, o Kristupas Olendskis, Mintaujoje (dabar – Jelgava) užmezgęs kontaktus su Prūsijos pasiuntiniu ir gavęs iš jo vertingos informacijos apie Rusijos imperatorės rengiamą „keršto planą“ bei rekomendacijas užkirsti kelią Rusijos mėginimui išprovokuoti neramumus Respublikoje religiniu pagrindu, nedelsdamas perdavė šią informaciją valdovui. Remiantis Olendskio perduotu K. L. Hiutelio patarimu „nutraukti dizunitų komunikaciją su Peterburgo cerkve, padarant juos priklausomus tik nuo savo valdžios“, Seime buvo priimtas sprendimas sušaukti Pinske generalinę graikų apeigų kongregaciją, kuriai turėjo būti pavesta įsteigti konsistoriją, perimsiančią dvasinį vadovavimą visiems dizunitams²⁷.

Taigi Kristupo Olendskio laišakai, adresuoti valdovui Stanislovui Augustui, ir žemiau publikuojami valdovo atsakymai į juos ne tik papildo turimas žinias apie Raudonės dvaro savininko, valdovo šambeliono veiklą Žemaitijoje Ketverių metų seimo laikotarpiu, jo išitraukimą į Žemaitijos kunigaikštystės Raseinių repartacijos civilinės karinės tvarkos komisijos darbą, bet ir suteikia naujos informacijos apie jo vykdytą misiją fiksuoti Lietuvos bajorijos nuotaikas, jos požiūrį į konstitucinės monarchijos įvedimą bei apie tai informuoti valdovo dvarą.

Korespondencija taip pat suteikia žinių apie K. Olendskiui pavestą užduotį aptarti su Prūsijos reikalų patikėtiniu Kurše Karlu Ludwigu von Hiuteliu Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystės bajorijai aktualius klausimus, gauti iš jo informacijos apie Rusijos imperijos pozicijas Abiejų Tautų Respublikos atžvilgiu. Platesnis šios misijos kontekstas ir rezultatai dar laukia išsamių tyrimų.

K. Olendskiui adresuoti laišakai liudija, kad greta istoriografijoje plačiai aprašytos Gelgaudų ir Karpių giminių atstovų veiklos Žemaitijoje būta ir kitų Gegužės 3-iosios konstitucijos ambasadorių, tarp kurių reikėsi vos prieš kelis dešimtmečius nuosavybės Žemaitijos kunigaikštystėje įgijusios Olendskių giminės atstovai.

Publikavimo principai

Laiškai parengti spaudai siekiant perteikti autentišką tekstą, todėl rašyba moderninama minimaliai: *y* keičiama į *j*, ištaisomos akivaizdžios rašybos klaidos (*z* vartojimas vietoje *ž* žodžiuose *Žmudzki*, *tež*, *uvažana* ir kt.). Išlaikoma originali didžiųjų ir mažųjų raidžių rašyba bei originali punktuacija. Santrumpos išskleidžiamos

²⁶ ZŁOMSKA M. Ołędzki (Olendzki) Stanisław. *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław etc., t. 23, 1978, p. 796–797.

²⁷ SMOLEŃSKI, Władysław. *Ostatni rok Sejmu Wielkiego*. Kraków: Nakładem Księgarni G. Gebethnera i Spółki. Warszawa: Gebethner i Wolf, 1897, p. 84–85.

laužtiniuose skliaustuose. Eilutės pabaiga nurodoma ženkliau // . Vertime originalo santrumpas pateikiamos žodžių netrumpinant, didžiosios ir mažosios raidės rašomos pagal šiuolaikines rašybos taisykles. Publikuojamiems laiškam suteikiama antraštė, kurioje nurodomas laiško siuntėjas ir adresatas, glaustai nusakomas laiško turinys, nurodoma laiško rašymo vieta, data, pateikiamas dokumento fizinis apibūdinimas ir saugojimo vieta bei signatūra.

Abu publikuojami laišakai rašyti valdovo Stanislovo Augusto Poniatovskio vardu, bet ne paties monarcho ranka. Laiškus užrašė du karaliaus kanceliarijos tarnautojai. Laiškų autentiškumą patvirtina valdovo autografas. Išlikusiame 1791 m. liepos 22 d. laiško voke nurodomas adresatas įvardijamas „Kilmingajam Olenskiui, Žemaitijos kunigaikštystės, Raseinių repartacijos civiliniam kariniam komisarui, ištikimai mums mielam“ (orig. Urodzonemu Olędzkiemu // Kommissarzowi Cyw: Wolysk: Xstwa Zmudzkiego // repartycji Rosienskiej // Wiernie Nam Miłemu). Adresas nurodytas abstrakčiai: „Raseiniuose“ (orig. w Rosieynach). Laiškas užantspauduotas raudono lako antspaudu, kurio vaizdulys nusitrynęs, neįskaitomas²⁸.

1 dokumentas. Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Stanislovo Augusto Poniatovskio laiškas Raseinių repartacijos (apskrities) civiliniam kariniam komisarui Kristupui Olenskiui, kuriame džiaugiamasi bajorijos pritarimu Gegužės 3-iosios revoliucijai

Varšuva, 1791 m. birželio 5 d.

Rankraštis, popierius, rudas rašalas; 25,8 x 17 cm.

Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 1135, ap. 6, b. 198, l. 3.

Originalas

341.²⁹

w Warszawie dnia 5. Junij 1791.

Mości Panie Szambelanie Olędzki i Komisarze Cywilno Woj//skowy Żmudzki! List W[ielmożnego] Pana de 20 Maji z ukontentowaniem odebrałem, // widząc w nim wyrazy wdzięcznego Serca W[ielmożnego] Pana, a oraz obywatelskie // wyznanie

²⁸ Abiejų laiškų ir 1791 m. liepos 22 d. datuoto laiško voko faksimilės publikuotos parodos kataloge: *Kad Tėvynė gyvuotų. Lietuva ir Lenkija 1791 m. konstitucijos epochoje; tarptautinės parodos katalogas, 2021 m. spalio 19 d. – 2022 m. sausio 16 d.* Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai [Vilnius] = *O dobro Ojczyzny. Litwa i Polska w epoce Konstytucji 3 maja; To keep the Homeland alive. Lithuania and Poland in the epoch of the 1791 constitution.* Katalogo sudarytojos Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Gintarė Džiaugytė-Burbulienė. Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2022, p. 436–441.

²⁹ Laiško numeracijos įrašas, įrašytas kito rašovo ranka. Tikėtina, kad numeracija susijusi su valdovo kanceliarijoje rašytų laiškų registru.

wyznanie³⁰ użytecznego dla Kraju dzieła Rewolucji Naszej // na dniu 3 Maja wykonanej. Własne też najszcześniejsze wtedy będą // skutki tejże Rewolucji gdy ona tak roztropnie uważana będzie od // wszystkich, jak to okazuje tenże list W[ielmożnego] Pana, który mnie przeswiadcza // żem najprzyzwoiciej Orderową Ozdobę tak dobrze myślącemu konferował.

Co wyraziwszy, wszelkich z Serca życzę W[ielmożnemu] Panu od Boga //
pomyślności.

Stanisław August Król³¹

Vertimas

341. Varšuvoje, 1791 m. birželio 5 d.

Mylysta Pone šambelione ir Žemaitijos³² civilini karini komisare Olendski! Maloningojo Pono laišką, datuotą gegužės 20 d., su malonumu perskaičiau³³, jame matydamas ne tik išreikštą Maloningojo Pono širdies dėkingumą, bet ir pilietišką išpažinimą, kad mūsų Gegužės 3 d. įvykdytos Revoliucijos reikalas yra naudingas visam Kraštui. Būtent tada laimingiausi šios Revoliucijos rezultatai bus, kai visi ją taip nuoširdžiai ims vertinti, kaip tai rodo šis Maloningojo Pono laiškas, kuris man liudija, jog neseniai tokiam teisingai mąstančiam žmogui paskyriau Ordino apdovanojimą³⁴.

Tai išreiškęs, iš širdies linkiu Maloningajam Ponui Viešpaties malonių.

Stanislovas Augustas Karalius

³⁰ Originale žodis parašytas du kartus, nereikalingas nubrauktas.

³¹ Stanislovo Augusto Poniatovskio autografas.

³² Kreipinys laiške sutrumpintas. K. Olendskis buvo išrinktas Žemaitijos kunigaikštystės Raseinių reparacijos civilinės karinės tvarkos komisijos komisaru.

³³ Atsižvelgiant į tai, kad antroje sakinio dalyje reaguojama į laiško turinyje išdėstytą informaciją, originalo žodis „gavau“ verčiamas kaip „perskaičiau“.

³⁴ 1791 m. balandžio 27 d. valdovas Stanislovas Augustas Poniatovskis apdovanojo K. Olenskį Šv. Stanislovo ordinu. Ordinas įteiktas 1791 m. gegužės 27 d. Tokį pat apdovanojimą gavo ir K. Olenskio brolis, Ketverių metų seimo pasiuntinys nuo Žemaitijos kunigaikštystės Stanislovas Olendskis. Plačiau: ZŁOMSKA, M. Olędzki (Olendzki) Stanisław. *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław etc., t. 23, 1978, p. 796–797. Paminėtina ir tai, kad pirmasis iš šeimos, gavęs tokio lygio apdovanojimą buvo Kristupo ir Stanislovo tėvas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės arklidininkas Steponas Olendskis, Stanislovo Augusto apdovanotas dar 1765 m. Plačiau žr. SZCZYGIELSKI, Wojciech; ZIELIŃSKA, Zofia. Olędzki Stefan. *Polski Słownik Biograficzny*, t. 23, p. 799: Laiške išreikštas Stanislovo Augusto pasitenkinimas dėl priimto teisingo sprendimo skiriant valstybinį apdovanojimą. Daugiau apie Šv. Stanislovo ordiną žr.: *Praemiando incitat. Šv. Stanislovo ordinas: skirta 250-osioms Šventojo Stanislovo ordino įsteigimo metinėms (1765–2015): tarptautinės parodos katalogas, 2016 m. vasario 15 – gegužės 8 d.* = *Praemiando incitat. The Order of St Stanislaus*. Sudarė Vydas Dolinskas, Eimantas Gudas, Gintarė Skujutė. Vilnius: nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2016.

2 dokumentas. Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Stanislovo Augusto Poniatovskio laiškas Raseinių repartacijos (apskrities) civiliniam kariniam komisarui Kristupui Olendskiui, kuriame džiaugiamasi Vilkmergės ir Upytės piliečių pritarimu Gegužės 3-iosios konstitucijai

Varšuva, 1791 m. liepos 22 d.

Rankraštis, popierius, rudas rašalas; 33 x 24 cm.

Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 1135, ap. 6, b. 198, l. 5.

Originalas

343.³⁵

z Warszawy d.[nia] 22. Julij 1791 –

Mości Panie Olędzki Komisarze Cywilno Wojskowy Xs[ięs]stwa Żmudzkiego! –
Na List W[ielmożnego] Pana de 7 Julij dając respons, dziękuję Mu za dowody Jego dla Ojczyzny // y dla mnie życzliwości, tak w Relacji rozmów Jego z J[aa]s[nie] M[ości] Panem Hüttel, jako y // w doniesieniu Mi o skłonnościach Obywatelów Wiłkomirskich y Upitskich, uzna//jących Dobroć Konstytucji 3° Maja. – Z pierwszej korzystać, a z drugiej cie//szyć się będzie tych informacji naturalną konsekwencją, równie jako y utwierdže//niem stałego odeMnie dla W[ielmożnego] Pana Szacunku y Affektu Mego. –

Stanisław August Król³⁶

Vertimas

343.

iš Varšuvos, 1791 m. liepos 22 d. –

Mylysta Pone Žemaitijos kunigaikštystės civilini karini komisare³⁷ Olendski! –
Atsakydamas į Maloningojo Pono liepos 7 d. laišką, dėkoju Jam už jo išreikštą geranoriškumą Tėvynės ir Mano atžvilgiu, tiek ir už atsiųstą ataskaitą apie Jo pokalbius su Jo malonybe dauggaliu ponu Hütteliu³⁸, kaip ir už Man atsiųstą pranešimą

³⁵ Laiško numeracijos įrašas, įrašytas kito rašovo ranka. Tikėtina, kad numeracija susijusi su vėlesniu valdovo kanceliarijoje rašytų laiškų registru.

³⁶ Stanislovo Augusto Poniatovskio autografas.

³⁷ Kreipinyje K. Olendskis nebeminimas kaip valdovo šambelionas, paliekamos tik pareigos Žemaitijos kunigaikštystėje, nenurodant repartacijos.

³⁸ Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo II reikalų patikėtinis prie Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystės luomų Karlas Ludvigas von Hiutelis (Karl Ludwig von Hütell) XVIII a. aštuntajame–devintajame dešimtmėčiais buvo Prūsijos karaliaus Frydricho Didžiojo pasiuntinybės Sankt Peterburge patarėjas. 1791–1793 m. ėjo Prūsijos karalystės rezidentu Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystės sostinėje Mintaujoje

apie nuotaikas Vilkmergės ir Upytės piliečių, pripažįstančių Gegužės 3 d. Konstitucijos naudingumą. – Iš pirmosios atsiųstos informacijos turėdamas naudą, o iš antrosios – jausdamas pasitenkinimą, patvirtinu Maloningajam Ponui mano nuolatinę pagarbą ir prielankumą. –

Stanislovas Augustas Karalius

Archyviniai šaltiniai

1. Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Stanislovo Augusto Poniatovskio laiškas Raseinių repartacijos (apskrities) civiliniam kariniam komisarui Kristupui Olenskiui. Varšuva, 1791 m. birželio 5 d. *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*, f. 1135, ap. 6, b. 198, l. 3.
2. Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Stanislovo Augusto Poniatovskio laiškas Raseinių repartacijos (apskrities) civiliniam kariniam komisarui Kristupui Olenskiui, Varšuva, 1791 m. liepos 22 d. *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*, f. 1135, ap. 6, b. 198, l. 5.
3. Kristupo Olenskio laiškas Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Stanislovui Augustui Poniatovskiui, Raseiniai, 1791 m. liepos 7 d. *Biblioteka Muzeum Narodowego im. Czartoryskich w Krakowie*, 735, p. 66–67.

Literatūra

1. BRODZKA-BESTRY, Maria. Stanisławowski klucz szambelański. Pamiątka rodzinna Hrebnickich herbu Ostoja. *Kronika zamkowa*, 2011, t. 1–2, p. 75–90.
2. GORDZIEJEW, Jerzy. *Komisje Porządkowe Cywilno-Wojskowe w Wielkim Księstwie Litewskim w okresie Sejmu Czteroletniego (1789–1792)*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2010.
3. GUTKOWSKI, Jerzy. O dworze Stanisława Augusta. *Studia i materiały. T. 2: Stanisław August i jego Rzeczpospolita. Dramat państwa, odrodzenie narodu*. Red. Angela Sołtys, Zofia Zielińska. Warszawa: Arx Regia; Wydawnictwo Zamku Królewskiego w Warszawie, 2015.
4. *Kad Tėvynė gyvuotų. Lietuva ir Lenkija 1791 m. konstitucijos epochoje; tarptautinės parodos katalogas, 2021 m. spalio 19 d. – 2022 m. sausio 16 d.* Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai [Vilnius] = *O dobro Ojczyzny. Litwa i Polska w epoce Konstytucji 3 maja; To keep the Homeland alive. Lithuania and Poland in the epoch of the 1791 constitution*. Katalogo sudarytojos Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Gintarė

pareigas. Žr.: SIEVERS, Jakob Johann. *Jak dopradziłtem do drugiego rozbiuru Polski*. Opracowali Barbara Grochulska i Piotr Ugniewski. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Interim, 1992, p. 231.

- Džiaugytė-Burbulienė. Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2022.
5. KIAUPA, Zigmantas. Telšiai XVIII amžiaus pabaigoje. *Telšiai: straipsniai ir istorijos dokumentai*. Sudarė Vacys Vaivada. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994, p. 85–109.
 6. *Korespondencya krajowa Stanisława Augusta z lat 1784 do 1792*. Oprac. Bronisław Zaleski. Poznań: nakładem Księgarni Jana Konstantego Żupańskiego; dr. J. I. Kraszewskiego, 1872.
 7. KOŚCIAŁKOWSKI, Stanisław. *Antoni Tyzenhauz. Podskarbi nadworny litewski*. T. I. Londyn: Wydawnictwo Społeczności Akademickiej Uniwersytetu Stefana Batorego w Londynie, 1971.
 8. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės seimelių instrukcijos (1788–1790)*. Parengė Robertas Jurgaitis, Adam Stankevič, Asta Verbickienė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Parlamentarizmo tyrimų centras 2015 (ser. *Fontes historiae parlamentorum Lituanicorum*, t. I).
 9. MAGIER, Antoni. *Estetyka Miasta Stołecznoego Warszawy*. Oprac. Hanna Szwanowska, Eugeniusz Szwanowski, Juliusz W. Gomulicki. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1963.
 10. *Praemiando incitat. Šv. Stanislovo ordinas: skirta 250-osioms Šventojo Stanislovo ordino įsteigimo metinėms (1765–2015): tarptautinės parodos katalogas, 2016 m. vasario 15 – gegužės 8 d. = Praemiando incitat. The Order of St Stanislaus*. Sudarė Vydas Dolinskas, Eimantas Gudas, Gintarė Skujutė. Vilnius: nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2016.
 11. RAILA, Eligijus. Lietuvos bajorų požiūris į Ketverių metų seimo reformas (pagal seimelių instrukcijas). *Lietuvos istorijos studijos*, 1996, t. 3, p. 28–35.
 12. SIEVERS, Jakob Johann. *Jak dopradziłwem do drugiego rozbiuru Polski*. Opracowali Barbara Grochulska i Piotr Ugniewski. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Interim, 1992.
 13. SMOLEŃSKI, Władysław. *Ostatni rok Sejmu Wielkiego*. Kraków: Nakładem Księgarni G. Gebethnera i Spółki; Warszawa: Gebethner i Wolf, 1897.
 14. SPRINDYS, Simonas; IVINSKIS, Kiprijonas. Raudonės pilis. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2020 metais*, t. VI, p. 258–261.
 15. STROYNOWSKI, Andrzej. Reprezentanci Wielkiego Księstwa Litewskiego w czasie uchwalenia Konstytucji 3 maja. *Acta Universitatis Lodzensis, Folia Historica*, 1991, Nr. 41, p. 3–16.
 16. SZCZYGIELSKI, Wojciech; ZIELIŃSKA, Zofia. Olędzki Stefan. *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław etc., t. 23, 1978, p. 799.
 17. SZCZYGIELSKI, Wojciech. *Referendum trzeciomajowe. Sejmiki lutowe 1792 roku*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1994.
 18. ŠAPOKA, Adolfas. Raštai. T. 2: *Lietuva Reformų seimo metu. Iki 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos*. Parengė Robertas Jurgaitis ir Ramunė Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2008.
 19. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. Kauno pavieto bajorija valstybės permainų laikotarpiu. *Praeities pėdsakais. Skiriama profesorius Zigmanto Kiaupos 65-mečiui*. Redakcinė

- komisija: E. Aleksandravičius, A. Dubonis, E. Meilus, R. Miknys, E. Rimša (pirmininkas). Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2007, p. 293–311.
20. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. Šiaulių repartacija XVIII a. pabaigoje. Šiaulių apskrities istorijos raida. Mokslinių straipsnių rinkinys. Sudarė J. Sireika. Šiauliai: Saulės delta, 2004, p. 10–24.
 21. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. Už ar prieš: Ketverių metų seimo nutarimų įgyvendinimas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pavietuose 1789–1792 metais. *Istorija*, 2009, t. 74, Nr. 2, p. 13–22.
 22. TRIMONIENĖ, Rita Regina. 1791 m. gegužės 3 d. Konstitucija ir jos atgarsiai Šiaulių repartacijoje (paviete). *Lietuvos bajoras*. Šiauliai: Lietuvos bajorų karališkoji sąjunga, 2021, Nr. 27, p. 47–51.
 23. ZIELIŃSKA, Zofia. *O sukcesyi tronu w Polsce, 1787–1790*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1991.
 24. ZŁOMSKA M. Olędzki (Olendzki) Stanisław. *Polski Słownik Biograficzny*, Wocław etc., t. 23, 1978, p. 796–797.

Two Letters of the King of Poland and the Grand Duke of Lithuania Stanislaus August Poniatowski to Christoph Olendski

Dr. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė

National Museum – Palace of the Grand Dukes of Lithuania, Katedros a. 4, LT-01143 Vilnius, Lithuania
 Lithuanian Institute of History, Tiltlo str. 17, LT-01101 Vilnius, Lithuania
 E-mail: r.smigelskyte@valdovurumai.lt
<https://orcid.org/0000-0002-3361-4151>

Summary

The reforms of state government adopted by the Four-Year Sejm (1788–1792) and the Constitution of May 3, 1791, that crowned these reforms were one of the most significant political events of the united Polish-Lithuanian State in the eighteenth century. The rich historiography of the Four-Year Sejm covers not only the genesis of the reforms, and the content of the adopted transformations, but also their reception in the voivodeships and districts (*powiats*) of the Polish-Lithuanian Commonwealth. The nobility's approval for the fundamental government reforms was expressed in the district's assemblies (*sejmiki*) held in February 1792, which went down in history as a referendum on the Constitution of May 3. However, to date, the personal composition of the reform and the group of supporters of the 3 May Constitution

and their activities in the different voivodeships and districts of the Commonwealth have not been sufficiently studied. Also, little is known about the special tasks performed by the king's chamberlains during the consolidation of the reforms and Constitution.

The new archival sources presented in the article reveal the connections of the Samogitian nobleman Christopher Olendski with the faction of the King of Poland and the Grand Duke of Lithuania Stanisław Augustus Poniatowski in the last decade of the XVIII century and testify to his agitation activities in the Grand Duchy of Lithuania and Courland in 1791. The composition of the ruler's group participants in Lithuania is supplemented with a new personality.

The correspondence also provides information about the task assigned to Olendski by King Stanisław August Poniatowski to establish contacts with Karl Ludwig von Hütell, the Prussian envoy in the Duchy of Courland and Semigallia, and to receive information from him about issues relevant to the nobility. Also, get information from him about the position of the Russian Empire concerning the Polish-Lithuanian Commonwealth. The wider context and results of this mission still await detailed research.

The letters addressed to Olendski testify that, in addition to the activities of the representatives of the Gielgud and Karpis families, which were widely described in historiography, there were also other ambassadors of the May 3 Constitution in the Duchy of Samogitia. Representatives of the Olendski family were among them.

Gauta / Received 2024 02 02
Priimta / Accepted 2024 02 27